

BİR İMTİHANDAN HATIRALAR

OSMAN OKYAR *

1933 Yılında Galatasaray Lisesi'nde öğrenci iken; Ortaokul'dan Liseye geçiyordum. O zamanki tabirle 1. dönem Bakalorya imtihanları Haziran'da yapılıyordu. Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi derslerinin imtihan günü tesadüfen Atatürk liseye geldi ve sözlü yapılan imtihanları öğlenden sonra bizzat idare etti. Böylece, kısmen tesadüf kısmen talih eseri olarak kendisi tarafından imtihan edilmek talihine nail oldum. 10-15 yaşlarında iken geçirdiğim bu tecrübemsi hatırası hayat boyunca canlı kalmıştır.

Atatürk'ün vefatından sonraki yıllarda, Haluk Şehsuvaroğlu, Orhan Burian, Yusuf Mardin ve Muhtar Erata gibi genç ve Atatürk'e bağlı edebiyatçı ve tarihçiler, Ankara'da "Yücel" isminde bir dergi çıkarıyorlardı. 1946 Yılında dostum merhum Haluk Şehsuvaroğlu, Yücel'de neşredilmek üzere, benden Galatasaray Lisesi'nde Tarih-Coğrafya imtihanı ile ilgili bir yazı istedi. O sırada topladığım hatıraları aksettiren bir yazı, 1946 yılında Yücel'de çıktı.

İçinde bulunduğumuz 1988 yılı, Atatürk'ün vefatının 50. yıl dönümüdür. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna bağlı Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Ord. Prof. Dr. Aydın SAYILI,geçenlerde telefon ederek Merkez tarafından çıkarılan Erdem Dergisinin özel sayısı için benden, Atatürk'le ilgili bir yazı isteyince, ilk aklıma gelen konu 15 yaşında iken millî kahraman önünde geçirdiğim imtihan ve bunun hatırasını aksettiren yazı oldu. Bu imtihana dair hatıraların yeniden nakledilmesi, bugünkü nesillerin gözünde Atatürk'ü canlandırır ve Cumhuriyetin birinci nesline mensup olanların gönlünde yatan millî kahraman imajı hakkında bir fikir verirdi.

Vefatından beri geçen 50 yıldan sonra bugünkü gençlerin kafasında Atatürk'ün imajı nedir? Atatürk'ün yaşadığı yıllara nazaran, bugün, ister istemez, Atatürk'ün imajı soyutlaşmış ve bir sembol haline gelmiştir. Üstelik geçen zaman zarfında, toplumun geçirdiği derin çalkantılar yüzünden, bazı toplumsal ve siyasi buhranlar, Atatürk'ün, cumhuriyet ve rejimin

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

muhafazasında yerini yeniden iade etti. Öyle ki Atatürk'e sadece soyut bir sembol olarak bakmayarak, onun hatirasını, kafamızda ve gönlümüzde canlı ve taze tutarak yaşatmamızın önemini yeniden anladık.

Bu yazı da, 1946 yılında Yücel'de çıkmış bulunan yazıyı aynen aktarıyorum. Sonra, imtihanla ilgili diğer bazı hatıraları naklediyorum. Yazının sonunda, Atatürk'ün üzerimde bırakmış olduğu tesiri tarif edecek Cumhuriyetin birinci neslinden çocukların gönlünün içindeki Atatürk imajını canlandırmaya çalışıyorum.

1933 senesinde, 15 yaşlarında iken, Galatasaray Lisesinin 9. uncu sınıfında idim. Ders senesi sonunda, o zaman 1. inci devre bakaloryası ismi verilen imtihanların şifahi kısmını geçiriyorduk. Tarih-Coğrafya imtihanlarına raslayan günde, Lisenin birinci katında, kütüphanenin yanındaki büyük imtihan odasının önünde, imtihana girmek sırasını mutad telâşlı halde, arkadaşlarla birlikte bekliyordum. İmtihan başlıyalı bir saat geçmiş ve beş altı arkadaş, henüz meçhul neticelerle, imtihanlarını bitirmişlerdi. Birdenbire talebeler arasında bir haber yıldırım gibi dolaştı. Atatürk ansızın mektebe gelmiş ve, o güne mahsus olarak, imtihanları bizzat kendi yapacakmış. İmtihani idare eden öğretmen ve mümeyyizlerin bazı hazırlıklar yaptıklarını görünce, haberin doğru olduğunu anladık.

Birkaç dakika sonra Atatürk, beraberinde Afet Hanım ve daha beş altı kişi olarak imtihan odasına giriyor ve imtihana devam edilmesi emrini veriyordu. Sırası gelen arkadaş içeri alındıktan sonra, herkes için heyecanlı bir bekleme devresi başladı. Bu bekleme devresi aşağı yukarı kırkbeş dakika devam ettikten sonra, arkadaşımız memnun bir çehre ile odadan çıkınca, imtihanının iyi geçtiğini anladık. Hepimiz yanına koşup, "Ne oldu? Ne sordu?" diye onu bir sual yağmuruna tuttuk. Geçirdiği tecrübenin tesiriyle, arkadaşımız imtihanın cereyan tarzını kesik kesik anlatmaya çalışıyordu. Diğer taraftan da, ondan sonra sırası gelenin imtihanı başlamış bulunuyordu. Bu imtihanın da çok uzun sürdüğünü görünce ve sırada benden evvel daha onbeş arkadaşın bulunduğunu hesaplayınca o gün imtihana dahil olmayacağımı anladım, eve dönmeğe karar verdim. Fakat, talihi-min bir eseri olarak, o esnada odadan çıkan lisenin ikinci Müdürü İzzet Zeki Beyle kapıda karşılaştım, "Ne bekliyorsun. İmtihana girecekmisin?" diye sorunca "Galiba bugün sıra gelmeyecek, müsaade ederseniz gideyim" cevabını verdim. "Dur bakalım, bekle, belli olmaz, belki gelir" dedi ve sözlerimi beklemeden tekrar içeri girdi. Sonradan öğrendiğime göre, İzzet Zeki Bey imtihan odasına avdetinden sonra, Afet Hanıma, Fethi Bey'in oğlunda imtihan edilen sınıfta olduğunu söylemiş. Atatürk'de bunu

Afet Hanımdan öğrenince, sonraki imtihan için çağrılmamı emretmiş. Bundan bihaber olarak, dışarda dururken bana; “Derhal imtihana, Atatürk seni istemiş” dedikleri zaman, birden büyük bir heyecana kapıldım. Küçüklüğümden beri, evimize muhtelif gelişlerinde, kardeşimle huzuruna çıkarılmış ve daima yakın ve samimi sevgisine mazhar olmuştuk. Kendimi bildim bileli onun kahramanlık hikâyeleri içinde büyümüş ve onu, millî kuvvetimizin canlı sembolü olarak görmeyi düşünceme mal etmiştim. Bu hâlet-i ruhiye içinde yaşar ve henüz onbeş yaşına yeni basmış iken, heyecana kapılmadan Atatürk’ün huzurunda imtihan vermeye çıkmam kabil miydi? Fakat artık düşünmeğe imkân yoktu, kalbim bu hislerle dolu olarak imtihan salonuna girdim.

Büyük pencere, geniş ve uzun bir odanın sağ tarafında oturan Atatürk, Afet Hanım, diğer birkaç zevat, Lise Müdürü Fethi Bey, Tarih Öğretmenimiz Cemil Bey, mümeyyizler imtihan heyetini teşkil ediyorlardı. Karşiki duvarlara Avrupa ve Asya haritaları asılmıştı. Odanın merkezine doğru bir iki adım attıktan sonra durdum ve Atatürk’ün konuşmasını bekledim. Ciddi bir tavırla ve gözlerini üzerimde tutarak, “Evvêl tarihten başlayalım... Hitit-Mısır münasebetleri ve aralarındaki harpler hakkında malûmatın var mı? sualiyle imtihana başladı. Tutuk bir ifade ile sorduğu mevzuu, elimden geldiği kadar anlatmaya başladım. Atatürk heyecanımın farkına vararak: “Korkma, serbest konuş” dedi. Sözlerimi bitirince, “peki, şimdi Sümer ve Akat hakkında bildiklerini söyle” tarzında bir soru sordu. Yapılan Arkeolojik araştırmaların iki, üç bin sene evvel Mezopotamya’da yüksek bir medeniyetini meydana çıkardıklarını söyliyerek, bu medeniyetin bazı vasıflarını tarif etmeğe çalıştım. Bunun üzerine, Atatürk, bahsi, Sümer medeniyetiyle Orta Asya arasındaki münasebetlere intikal ettirdi ve böylece büyük Türk Tarihi mevzuuna girdi. Temas edilen bütün mevzuların Türk tarihi nazariyle muhakeme edilmesini istiyordu. Osmanlı Devletinin kuruluşuna dair bir iki sorudan sonra, beni birdenbire şu soru ile karşı karşıya bıraktı: “Bütün Türk tarihinde sence en mühim hadise nedir?”

Bir anda İstiklâl harbidir demek hatırıma geldi fakat kendimi tuttum ve “Cumhuriyet tarihi de dahil olarak mı?” sorusunu sordum. “Evet bütün Türk Tarihi” cevabını verdi.

İçimde iki his çarpışıyordu, bir yandan İstiklâl harbidir demek istiyordum, diğer yandan da, bu cevabı vermenin belki, Onu, yüzüne karşı met-hetmeğe yakın bir hareket gibi tefsir olunacağını düşünüyordum. Nihayet, “İstanbul’un Türkler tarafından zaptıdır” şeklinde cevap vermeğe karar

verdim. Sözlerimi duyunca fikrimi ispat etmemi istedi. İstanbul fethinin, Türk tarihi bakımından, siyasî, içtimâî, kültürel neticelerinden ve bu hadisenin tarihte yeni bir çağ açmış olduğundan bahsetmeye çalıştım. Birden, İstiklâl harbi mevzuuna geçerek 1914-1918 harbi sonunda, memleketin ne halde bulunduğunu sordu. Memleketin perişan vaziyetini anlatmam üzerine: “Kurtuluş hareketi nasıl başlamıştır?” dedi. Kendisinin 1919 da Samsun’a gidişinden, Erzurum ve Sivas kongrelerinden Ankara’da Büyük Millet Meclisinin toplanmasından ve kuvvete, kuvvetle karşı koymak için yeni bir ordunun teşekkülünden bahsettim. Atatürk, türklüğün bekası bakımından, Millî Mücadelenin hayatı ehemmiyetini bir kaç sözle belirtti.

Bundan sonra, imtihanın tarihe ait kısmını kâfi görerek “Coğrafyaya geçelim” dedi ve duvara asılı büyük Asya haritasını göstererek şu sözleri söyledi: “Türk Medeniyet ve Tarihinde büyük rol oynamış iki Orta Asya nehrini harita üzerinde bul ve isimlerini söyle” dedi.

Bunların Amuderya ve Siriderya olduklarını söyleyerek harita üzerinde seyirlerini gösterdim.

“Türkçe isimleri yok mudur?. “Var, efendim” deyip, öz türkçe isimlerini söyledim.

Hayatımda geçirdiğim en kısa coğrafya imtihanım bu şekilde bittikten sonra, imtihanım son kısmına, yani yurt bilgisine geçildi.

Atatürk etrafındakilerle biraz konuştuğundan sonra: “İş bölümü ne demektir” tarzında bir soru sordu. Belki bu bahse lazım olduğu kadar çalışmamış olduğum için, o ana kadar iş bölümü diye bir mefhum duymamıştım. Cevap veremediğimi ve şaşırığımı gören Atatürk, “Bunun ne olduğunu bilmiyor musun” dedi.

“Hayır efendim” cevabını verince, “Peki, öyleyse sana yardım edeyim. Evde ekmeğini kendin mi pişirirsin?”

“Yok efendim”.

“Peki, kim pişirir, baban mı?”

“Hayır efendim, ekmeği fırından getirir”

“Cemiyet içinde ekmeği neden fırıncı pişiriyor da kendin yapmıyorsun?”

“Onun bu işte ihtisası ve vasıta sahibi olduğu için efendim”.

“Demek cemiyetin içinde herkes ihtisasına göre muayyen bir vazifeyi ifa ediyor. İşte iş bölümünden maksat budur.”

Atatürk'ün yüzünde hafif bir tebessüm görüldü. Devamla, “Coğrafya ve tarih fena değil, lâkin yurt bilgisi zayıf. Benim tarafımdan babana söyle yurt bilgisinde seni biraz çalıştırsın” diyerek imtihana son vermiş oldu.

Atatürk'ün huzurunda yarım saatten fazla kalmıştım. Şahsiyetinin ona verdiği sihirli cazibenin tesiri altında bu yarım saatin nasıl geçtiğini fark etmemiştim. Gönlüm heyecan ve sevinç dolu yanından ayrıldım.

Yukarıda nakledilen imtihandan sonra, akşam üzeri, yaz tatilini geçirdiğimiz Büyük Adadaki evimize döndüm ve babamın yanına koşarak geçirdiğim imtihanı, ayrıntıları ile kendisine anlattım.

Babam, beraber okudukları Manastır idaresinden beri, Atatürk'ün yakın arkadaşı olmuş, Meşrutiyetten sonra, İttihat ve Terakki içinde kendisi ile beraber mücadele etmiş, Birinci Dünya Harbinden sonra İngilizler tarafından Malta Adasında hapsedildikten sonra, tahliye edilir edilmez 1921 yılında, Ankara'ya giderek, Atatürk tarafından organize edilen Milli Mücadeleye katılmıştı. 1930 yılında Atatürk, ülkede çok partili siyasi rejime geçiş tecrübesini yaparken, iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisine karşı kurduğu muhalif siyasi partinin başına babam Fethi Okyar'ı getirmişti. Bilindiği gibi, bu partinin ömrü kısa sürdü ve Kasım 1930 da Atatürk ile Babam arasında hasıl olan mutabakat neticesinde, “Serbest Fırka”nın kapatılmasına karar verildi. Tabiatıyla, bu denemenin başarılı olmamasından dolayı babamın duyduğu üzüntü büyük oldu. Buna rağmen, Atatürk'le yakın dostluğu devam etmiş, 1931 de politika hayatından ayrılarak çekildiği İstanbul'da ve Ankara'da sık sık Atatürk'le buluşmuş, onunla yakın teması devam etmiştir.

1933 yılında idik. Babam bugünkü Anadolu Kulübünün Büyükada tesisleri içinde bulunan ve o zamanlarda Kastelli ismindeki Frenk ailenin mülkiyetinde olan bir binayı, yazı geçirmek üzere kiralamıştı. İmtihan gecesi, bu evde, imtihanın değişik safhalarını babama telaşlı bir şekilde anlattuktan sonra tepkisini öğrenmek istiyordum. Kendisi beni çok sakin ve sessiz dinlemişti. Asıl merak ettiğim husus, Atatürk'ün bana, Türk Tarihinde en önemli insan kimdir en önemli hadise hangisidir şeklinde tevcih ettiği soruya verdiğim cevabı tasvip edip etmediği idi. “Fatih'tir ve İstanbul'un fethidir” şeklinde verdiğim cevapları nasıl karşılıyordu? “Kanaatini ifade etmişsin, yerinde cevap vermişsin” deyince ferahladım.

İş bölümü hakkında Atatürk'ün sorduğu soru karşısında bocalamamı, babam, yarı alaylı, yarı ciddi tarzda karşıladı, “fikirlerini biraz daha toparlayabilseydin, heyecanlanmasaydın, bu güzel soruyu doğru cevaplayabilirdin” dedi.Senelerden sonra, Türkiye’de İktisat profesörü olunca, iktisadın temel taşı olan iş bölümünü sınıfta anlatırken Atatürk önünde bu mevzuda gösterdiğim şaşkınlığı hatırlar ve kendimi ayıplardım.

Galatasaraydaki imtihandan takriben 15 gün sonra, bir öğleden sonra, saat beş civarında, halam ve kız kardeşimle evde oturuyorduk. Annem ve babam bir dostlarını ziyarete gitmişlerdi. Denizde uzaktan bir motor görüldü. Gittikçe yaklaşan motor evimizin iskelesine yanaştı. O zaman motorun, Atatürk’e ait Sakarya motörü olduğunu gördük. Koşarak evden çıktık ve deniz zemininden yükselen merdivenlerden evin önündeki terasa henüz çıkmış olan Atatürk’le birdenbire karşılaştık. Tebessüm etti, “nasılsın” diye iltifat ettikten sonra babamı ve annemi sordu. “Evde değiller, Adada bir dostlarını ziyarete gittiler” dedim. Bulunmaları ve geldiğinin haberinin verilmesi için, yavere emir verdikten sonra, terastan salona girdi ve bana dönerek, “korkma, bir daha imtihan olmayacak” dedi.

Salonda bulunan iki alçak sofadan birinin üzerine bağdaş kurarak oturdu. “Ben zaman zaman böyle oturmayı severim”, babanda böyle bağdaş kurarak oturur mu?” dedi. Sonra kaldığımız ev ve bahçesi hakkında evin sahipleri hakkında sorular sordu.Biraz sonra, “bahçeyi bana gezdir” dedi. Evin arkasındaki bahçeye çıktık. Çiçeklere ve ağaçlara şöyle bir baktıktan sonra, evin dışından dolaşarak tekrar ön terasa geldi. Ev sahipleri, aynı bahçenin içinde bulunan ikinci bir evde oturuyorlardı ve herhalde Atatürk’ü görmek maksadıyla, terasa çıkmışlar, uzaktan seyrediyorlardı. Atatürk onlara başı ile selam verir gibi oldu ve tekrar eve girdi. Birkaç dakika sonra, eve dönen annem ve babam, Atatürk’le kucaklaştılar, artık kardeşim ve benim için, yanlarından ayrılarak veda etmek zamanı gelmişti.

Bu ziyaretinde, Atatürk fevkalâde neşeli, arada tebessüm eden, muzip espiriler yapan, rahat bir hava içinde idi. Böyle anlarında, içinde yaşadığı sorumluluğu ve bunun yarattığı sıkıntıyı üzerinden atmak istiyor, sevdiği ve dostlarıyla gülmek eğlenmek ihtiyacını duyuyordu. Bir insan olarak, biraz gevşemek ve rahat etmek istemesi doğal idi. Zirvede bulunmanın kaçınılmaz olarak yarattığı yalnızlıktan kurtulmak istiyor, etrafındakilerin de, onunla beraber, bu havaya uymalarından hoşnut oluyordu. Oysa, etrafındakilerin çoğu için, yanında iken, normal davranmak pek kolay olmuyor-

du. Cumhuriyetten hemen sonraki yıllarda, toplum ve gençlik, onu mucizeler yaratmış, herşeye kadir, kudretli bir milli kahraman olarak görüyordu. Gençler ve çocuklar, ona adeta tapıyor, hayranlık ve sevgi hisleri ile dolu olarak ona bakıyorlardı. Maamafih, ona doğru yükselen sevgi dalgası içinde biraz ürkeklik ve çekingenlik izleri de bulunuyordu. Böylece, hayatı boyunca, Atatürk ile toplum arasında, alelâde vatandaşlar arasında, ne de olsa, daima bir mesafe kaldı.

Atatürk'ün şahsiyeti çok yönlü idi, çabuk değişebiliyordu. Toplumdaki insanlarla normal ve eşit ilişkilerde bulunmayı, zaman zaman halkla ve gençlerle sohbet etmeyi severdi. Kendisine açıkça dalkavukluk edenlerden hoşlanmazdı. Zannediyorum ki, onu, Türkiye'de batılı anlamda demokrasiye itmiş olan şahsi vasıflarından biri, hoşgörü sahibi olan bir halk adamı olmak arzusu idi. Bunun yanında, çelik bir iradeye ve uzak görüşlü bir dehaya sahip olması, gençliğinden beri kendine sonsuz güven hissi beslemesi, ona, Türkiye'de toplumun ortalama insanlarından ve aydın zümre mensuplarından üstün ve ayrı bir kişilik taşıdığı inancını vermişti. Otoriter tarafı ortaya çıkınca, yüzü aniden sertleşiyor ve ciddileşiyordu. Böyle anlarda kararını münakaşasız uygulardı. Bu karizmatik tarafı Türkiye'de herkesi, muhalifi ve murafıkı, halk adamı ve aydını, tesiri altında tutardı.

Yukarıda Atatürk'ten geçirdiğim imtihan ile ilgili hatıraları ve Atatürk'ün, henüz 15 yaşında bir çocuk üzerinde bıraktığı tesiri ifade etmeğe çalıştım. Atatürk'ün sağlığında yaşamış olmak ve bilhassa onu yakından görmüş ve tanımış olmak, insanda unutulmaz izler bırakırdı. Onu, ancak yazılarından, icraatından ve resimlerinden tanıyan, bugünkü nesillerin mensupları, şahsiyetinin büyüleyici ve aynı zamanda kendisi ile etrafındakiler arasında mesafe koyucu taraflarını bilemezler. Yaşayan Atatürk'ün imajını onlara vermek kolay olmamakla beraber, o dönemi hatırlayanlar ve kendisini yakından görmüş olanlar, bu imajı canlı ve sadık olarak yaşatmalıdırlar.

